

TÌM HIỂU GIAO THOA VĂN HÓA TRONG NGHI LỄ TANG MA CỦA CỘNG ĐỒNG NGƯỜI VIỆT Ở TỈNH UDONTHANI, THÁI LAN

Tóm tắt: Bài viết giới thiệu tổng quan về cộng đồng người Việt ở tỉnh Udonthani, Thái Lan, về văn hoá và kinh tế và vai trò của cộng đồng người Việt ở tỉnh Udonthani trong quan hệ Việt Nam - Thái Lan. Phân tích về phong tục tang ma, quá trình bảo lưu và hội nhập, ảnh hưởng văn hoá bản địa trong nghi lễ tang ma, như: hình thức nghi lễ tổ chức, chuẩn bị cho tang lễ, nghi lễ cầu siêu, trang phục và ngôn ngữ sử dụng, hình thức phúng viếng, và cúng lễ sau tang ma... Phần cuối, tác giả đưa ra một số nhận định đánh giá về văn hoá trong nghi lễ tang ma của người Việt ở Udonthani hiện nay và những năm tiếp theo, đề xuất một số gợi ý đối với Việt Nam, nhằm đưa ra chính sách phù hợp nhất đối với Việt kiều Thái Lan trong việc giữ gìn bảo lưu văn hoá.

Từ khoá: Nghi lễ tang ma; Việt kiều Thái Lan; Việt kiều Udonthani.

1. Khái quát về Cộng đồng người Việt ở Udonthani (U- don- tha- ni)

Udonthani là một tỉnh nằm ở phía Bắc của miền Đông Bắc Thái Lan, cách thủ đô Băng Cốc 562 km và cách thủ đô Viên Chăn (Lào) khoảng 70 km, giáp với 6 tỉnh (tỉnh Nong Khai, Khon Kaen, Sakon Nakhon, Kalasin, Nongbua Lamphu và Loei). Vị trí này khiến Udonthani trở thành một trung tâm chính trị, kinh tế và giao thông của

* Viện Nghiên cứu Đông Nam Á, Viện Hàn lâm Khoa học xã hội Việt Nam.

** Giảng viên Khoa Ngôn ngữ, Trường Đại học Kasetsart, Thái Lan.

Ngày nhận bài: 20/8/2021; Ngày biên tập: 15/9/2021; Duyệt đăng: 21/10/2021.

miền Đông Bắc, Thái Lan từ cuối thế kỷ 19. Với vị trí địa lý thuận lợi về thương mại, Udonthani đã thu hút cư dân từ các khu vực khác nhau đến sinh sống, trong đó có cộng đồng người Việt.

Quá trình hình thành cộng đồng người Việt Nam ở tỉnh Udonthani

Trước năm 1945

Sự hình thành cộng đồng người Việt Nam ở tỉnh Udonthani từ giai đoạn cuối thế kỷ 19, sau khi nhiều nông dân khu vực miền Trung và miền Bắc Việt Nam di cư sang Xiêm (tên gọi trước đây của Thái Lan) tìm kiếm một vùng đất mới để sinh sống. Tỉnh Udonthani, thuộc khu vực miền Đông Bắc của Thái Lan, giáp với Lào, nên trong cuộc đấu tranh giải phóng dân tộc, một số người tham gia phong trào cách mạng Việt Nam lựa chọn nơi này làm địa bàn tiến hành các hoạt động cách mạng tại Xiêm.

Vào đầu thế kỷ 20, tại Udonthani xuất hiện hai làng người Việt Nam sinh sống đầu tiên có tên là làng Noong Bua¹ và làng Noong Ôn². Hai làng này được cụ Đặng Thúc Hứa³ cùng với cộng đồng người Việt Nam ở Udonthani xây dựng làm căn cứ cho các hoạt động cách mạng ở trong nước. Từ năm 1927-1928, Udonthani đã trở thành trung tâm vận động cứu quốc của người Việt Nam ở Xiêm với nhiều tổ chức, như: *Chi bộ Việt Nam Thanh niên Cách mạng Đồng chí Hội*, *Hội Thân ái*, *Hội Hợp tác và Tổ chức phụ nữ, thiếu niên...* Để phát triển phong trào yêu nước chống thực dân Pháp, tháng 7/1928, Nguyễn Ái Quốc đã đến Xiêm hoạt động với bí danh Thầu Chín (ông già Chín), trong thời gian hoạt động ở Xiêm, Nguyễn Ái Quốc đã đến Udonthani để gây dựng phong trào yêu nước chống thực dân Pháp. “Đến cuối năm 1927, đầu năm 1928, tổ chức Việt Nam Cách mạng Thanh niên được mở rộng, ngoài chi bộ Phichit ra, còn có thêm các chi bộ ở Udon Thani, Sakon Nakhon, Nakhon Phanom, ba chi bộ ở miền Đông Bắc Thái Lan được tổ chức thành tỉnh bộ Udon, nhờ vậy, mà tổ chức Việt kiều ở Thái được lãnh đạo chặt chẽ, hoạt động có nề nếp, tích cực hơn”⁴.

Sau năm 1945

Đây là đợt di cư đông đảo nhất của người Việt Nam đến Đông Bắc nói chung và tỉnh Udonthani nói riêng. Nguyên nhân chủ yếu là do từ

sau năm 1945, thực dân Pháp liên tục tấn công các tỉnh biên giới Lào, đặc biệt vào thời gian cuối tháng 3 năm 1946, Thực dân Pháp tấn công tổng lực vào lực lượng cách mạng Lào, người Việt tại Lào cùng với nhân dân Lào cùng chiến đấu chống Pháp nhưng cuối cùng bị thất bại. Sau đó người Việt Nam⁵ tại Lào đã phải di cư vượt sông Mekong sang đất Thái Lan, ước tính khoảng 46.700 người di cư. Thời gian đầu di cư đến Thái Lan, những người tị nạn Việt Nam đã nhận được sự giúp đỡ tích cực của chính quyền Thủ tướng Pridi Banomyong⁶. Ông đã cho phép người Việt cư trú, đi lại và tìm kiếm việc làm để ổn định cuộc sống. Người Việt đã chọn di cư đến tỉnh Udonthani sinh sống với số lượng khá đông, trong đó đa số lựa chọn trung tâm thành phố Udonthani, tiếp theo là làng Noong On và một số thị trấn, huyện trong tỉnh. Người Việt di cư đến Thái Lan chỉ được hưởng trợ giúp của chính quyền Thái trong thời gian đầu.

Đầu năm 1948, Thái Lan trải qua nhiều biến cố chính trị sau khi Thống chế Plaek Phibunsongkhram⁷ được bầu làm Thủ tướng từ ngày 8/4/1948, và tiếp sau đó là hàng loạt thủ tướng thuộc lực lượng quân sự, như: Thống chế Sarit Dhanarajata và Thống chế Thanom Kittikachorn... và chính phủ Thái Lan đã đưa ra hàng loạt chính sách bất lợi đối với cộng đồng người Việt nhập cư, do đó cuộc sống của người Việt ở Thái Lan nói chung, trong đó có Udonthani trải qua giai đoạn đầy khó khăn. Giai đoạn khó khăn của người Việt kéo dài gần 4 thập niên (từ năm 1949 đến cuối thập niên 1980) cùng thời gian với sự xuất hiện của Mỹ tại Đông Dương. Thời gian này, chính phủ Thái Lan có chủ trương chống Cộng sản và công khai là đồng minh cùng với Mỹ tiến hành nhiều chính sách nhằm ngăn chặn ảnh hưởng của Cộng sản trong khu vực Đông Nam Á. Chính sách cơ bản của chính phủ Thái Lan đều nhắm vào mục tiêu an ninh quốc gia, và coi cộng đồng người Việt Nam ở Thái Lan là một trong những nguy cơ phá hoại an ninh của Thái Lan. Do vậy, chính quyền Thái Lan đưa ra các chính sách quản lý chặt chẽ người Việt Nam như hạn chế khu vực sinh sống, cấm làm một số nghề, cấm tất cả hoạt động mang tính chính trị trong cộng đồng, bắt bớ những người có quan hệ với Cộng sản... Những chính sách và biện pháp của chính phủ Thái Lan trong giai đoạn này ảnh hưởng trực tiếp đến mọi mặt cuộc sống của cộng đồng người Việt Nam ở tỉnh Udonthani.

Năm 1988, khi tướng Chatichai Choonhavan được bầu làm Thủ tướng, nhiều chính sách đối ngoại và đối nội của Thái Lan có những thay đổi căn bản, trong đó có chính sách đối với người Việt ở Thái Lan. Trước tình hình mới của khu vực, trong chính sách đối ngoại, Thủ tướng Chatichai Choonhavan chủ trương cải thiện quan hệ với các nước láng giềng bằng tuyên bố: “Biển Đông Dương từ chiến trường thành thị trường”. Chính sách đối nội của Thủ tướng Chatichai Choonhavan cũng có nhiều thay đổi, trong đó có những quy định nói lỏng quản lý người Việt tại Thái Lan và cải thiện theo chiều hướng tốt đẹp so với trước đây, thông qua một số chính sách mới liên quan trực tiếp đến quyền lợi của cộng đồng người Việt, như: Cho phép người Việt sinh sống tại Thái Lan từ thế hệ thứ hai và thứ ba (thế hệ con cháu) được nhập quốc tịch Thái Lan, và người Việt thế hệ thứ nhất (thế hệ bố mẹ) được cấp *Chứng nhận ngoại kiều*.

Giai đoạn từ thời Thủ tướng Chatichai lên nắm quyền, cuộc sống của cộng đồng người Việt trở nên ổn định hơn, bởi họ được hưởng mọi quyền lợi như công dân Thái. Hiện nay, cộng đồng người Việt tại tỉnh Udonthani đã phát triển lớn mạnh, đóng vai trò lớn trong cơ cấu kinh tế của tỉnh và trong việc thúc đẩy phát triển tỉnh Udonthani nói riêng và Thái Lan nói chung. Bên cạnh đó, cộng đồng người Việt đã và đang góp phần quan trọng trong chức năng làm cầu nối tăng cường quan hệ hợp tác hữu nghị giữa Thái Lan với Việt Nam vì lợi ích chung của hai dân tộc.

Cộng đồng người Việt ở tỉnh Udonthani có những đặc điểm văn hóa riêng biệt so với các cộng đồng người Việt Nam ở các khu vực khác. Đây chính là một trong những khu vực giao lưu ba nền văn hóa: Thái Lan, Trung Hoa và Việt Nam. Đặc biệt, cộng đồng người Thái gốc Việt ở Udonthani còn duy trì được nhiều nét văn hóa truyền thống thể hiện qua những nếp sống và tổ chức hoạt động văn hóa.

Trong quá trình phát triển, cộng đồng người Việt Nam tỉnh Udonthani đã có những biến đổi liên tục trong những giai đoạn khác nhau và mang những đặc điểm không đồng nhất cả về mặt kinh tế, xã hội và văn hóa. Những biến đổi đó đều bị tác động do các yếu tố từ các điều kiện và hoàn cảnh xã hội cụ thể như môi trường tự nhiên và

dân cư; sự phát triển kinh tế; văn hóa, giao lưu văn hóa và tôn giáo tín ngưỡng. Để sinh tồn được trong xã hội Thái Lan, người Việt tìm mọi cách hoà nhập dân tộc với xã hội Thái Lan. Sự kiện quan trọng từ năm 1988, Chính phủ Thái Lan đã xem xét cấp quốc tịch cho người Việt Nam sinh sống tại Thái Lan là bước ngoặt quan trọng tác động đến mọi mặt đời sống cộng đồng người Việt Nam tỉnh Udonthani và dần hình thành vai trò quan trọng trong lĩnh vực kinh tế của tỉnh cho đến ngày nay. Hiện nay, cộng đồng người Việt Nam tỉnh Udonthani đã phát triển lớn mạnh thành một trong những cộng đồng đông đảo và có tiềm năng kinh tế mạnh so với các cộng đồng người Việt sinh sống ở các tỉnh Đông Bắc Thái Lan, đồng thời đang góp phần quan trọng trong việc bảo lưu các giá trị lịch sử, văn hoá của người Việt tại Thái Lan.

Cộng đồng người Việt Nam ở tỉnh Udonthani có lịch sử tồn tại và phát triển hơn một thế kỷ và giữ vai trò hết sức quan trọng đối với lịch sử quan hệ Việt Nam-Thái Lan. Nơi đây là một trong những trung tâm quan trọng của cuộc vận động cứu quốc của cộng đồng người Việt Nam ở Thái Lan từ thời chống Pháp đến giai đoạn chống Mỹ. Đây cũng chính là nơi Hồ Chủ tịch đã sinh sống trong thời kỳ hoạt động gây dựng phong trào yêu nước chống thực dân ở Thái Lan (1928-1929). Hiện nay, cộng đồng người Việt Nam ở tỉnh Udonthani là một trong những khu vực đông người Việt Nam nhất. Ngoài ra, đây cũng là nơi thường xuyên tổ chức các hoạt động văn hóa của cộng đồng người Việt Nam ở Thái Lan.

2. Nghi lễ tang ma của cộng đồng người Việt ở tỉnh Udonthani

Tang ma là một trong những phong tục biểu hiện tín ngưỡng tâm linh và niềm tin tôn giáo của mỗi tộc người, mỗi nền văn hoá khác nhau. Đối với cộng đồng người Việt Nam sinh sống ở Udonthani nói riêng và vùng Đông Bắc Thái Lan nói chung đã có những nét giao thoa giữa văn hoá truyền thống, tôn giáo và sự phát triển của xã hội. Bất cứ sự giao thoa văn hoá giữa các tộc người đều có những ảnh hưởng và tác động lẫn nhau, khi các cộng đồng người cùng nhau sinh sống lâu dài trên cùng một khu vực địa lý, văn hoá và tôn giáo. Nghi lễ tang ma của cộng đồng người Việt ở Udonthani Thái Lan cũng không nằm ngoài quy luật ấy, thậm chí trong nghi lễ tang ma của

người Việt đã ảnh hưởng sâu đậm từ văn hóa, tôn giáo Thái Lan, đặc biệt là văn hóa Phật giáo. Mặc dù vậy, hiện nay nghi lễ tang ma của người Việt tại Udonthani vẫn giữ được nhiều nét phong tục truyền thống Việt Nam- nơi quê hương những người Việt Nam di cư sang Thái Lan. Ngoài việc giữ gìn phong tục tang ma truyền thống, tang ma của người Việt còn thể hiện tính cộng đồng, tính đoàn kết, và bảo lưu, hội nhập văn hoá rõ nét ở tỉnh Udonthani.

Chuẩn bị tang ma

Đối với Cộng đồng người Việt ở Udonthani, sau khi gia đình nào đó có người thân qua đời, sẽ bàn bạc các bước tiến hành và cách tổ chức tang ma. Sau đó các gia đình có người thân qua đời sẽ liên lạc với Ban Hiếu⁸ của cộng đồng, liên lạc với thầy cúng để xin ngày giờ tiến hành các bước tổ chức tang lễ. Về cơ bản, ngày đầu tiên các gia đình thường tiến hành các bước như chuẩn bị nơi tổ chức đám tang (ở nhà, ở chùa hoặc ở quỹ tài trợ⁹), thuê bàn ghế và nhà bạt, không gian địa điểm¹⁰, chuẩn bị đồ cúng¹¹, đồ ăn uống, vòng hoa (Puông lit), liên lạc mời nhà sư tới làm lễ, liên lạc nơi hỏa táng (nhà chùa) hoặc nơi địa táng (nhà chùa hoặc nghĩa trang), chuẩn bị mua quan tài, tiến hành khâm liệm, v.v... Ngoài việc chuẩn bị tổ chức đám tang, gia đình người mất thường thông báo cho các nhóm hoặc các tổ chức trong cộng đồng người Việt Nam biết thông tin qua điện thoại hoặc qua các thông tin trên mạng xã hội phổ biến, như: Facebook, Line¹² để mọi người trong cộng đồng sắp xếp thời gian đến hỏi thăm và phúng viếng. Người Việt ở Udonthani thường đến viếng người đã khuất vào các buổi tối sau khi công việc kinh doanh trong ngày kết thúc¹³. Sau khi biết tin có người qua đời, mọi người trong cộng đồng sẽ đến thấp hương chia buồn với gia chủ, Người Việt không cần có thiệp mời giống như người Thái Lan (theo phong tục của Thái Lan, trong đám tang cũng cần phải có giấy mời...).

Theo nghi thức truyền thống, trong ngày đầu, gia đình người mất sẽ tổ chức khâm liệm nội bộ trong gia đình, chủ yếu họ hàng và người thân tham dự (đối với khách rất ít tham dự trong ngày này, mà sẽ đến phúng viếng đám tang vào thời gian buổi tối từ ngày thứ hai sau khi chết cho đến ngày mai táng). Trong lễ tang của người Việt Nam ở

Udonthani, khách đến viếng chủ yếu là người Việt Nam, (chỉ những người Thái và người Hoa mà có mối quan hệ thân thiết với gia đình người mất mới đến viếng). Theo nghi lễ truyền thống, trước đây người Việt Nam thường giữ lại người mất trong nhà hoặc ở nhà chùa từ ba đến bảy ngày để chờ mọi người thân hoặc họ hàng ở xa về. Cộng đồng người Việt ở Udonthani hiện nay, khi trong gia đình có người mất, con cháu thường đi tu một ngày để tỏ lòng tôn trọng và biết ơn người mất bởi họ tin rằng việc làm này sẽ mang điều tốt cho người mất về thế giới bên kia. Phong tục này gọi là “Buột nả phay” có nghĩa là đi tu trước lửa, một tục lệ truyền thống của người Thái Lan.

Theo văn hóa truyền thống của người Thái Lan, sau khi người đã khuất, gia đình sẽ vệ sinh và mặc quần áo cho thi thể để chuẩn bị tiến hành lễ rửa nước (Rót Nám). Lễ rửa nước thi thể (Pĩ thi Rót nám sập) là nghi lễ quan trọng đối với người đã qua đời của người Thái. Các vị khách đến viếng lấy nước sạch đã rắc hoa thơm nhỏ lên một bàn tay của người mất để tỏ ra sự tôn trọng và thương tiếc, linh hồn người mất được siêu thoát. Tuy nhiên, phong tục này ít được người Việt đưa vào trong nghi lễ tang ma của mình, bởi người Việt Nam coi là không hợp vệ sinh, vì vậy người Việt ở Udonthani chỉ lựa chọn một số nghi thức thích hợp với họ tiến hành trong đám ma như Lễ cầu siêu.

Lễ cầu siêu (Phi thi suột A phi thăm) hoặc người Thái gọi là cầu siêu trước thi thể, thường tổ chức vào buổi tối khoảng 19 giờ từ ngày đầu đến ngày mai táng. Đây là một nghi lễ truyền thống của Thái Lan ảnh hưởng nhiều đến tang ma của người Việt tỉnh Udonthani. Nghi lễ cầu siêu là nghi lễ quan trọng bắt buộc không thể thiếu, đó là việc mời các nhà sư đến cầu siêu cho người mất, nghi lễ cầu siêu không chỉ ảnh hưởng đến tang ma của người Việt mà còn ảnh hưởng đến tang ma của người Hoa sinh sống tại Udonthani. Thông thường, gia đình có người mất sẽ mời nhà sư người Thái từ các chùa trong khu vực đến cầu siêu cho linh hồn người mất siêu thoát, và thông thường các nhà sư đến cầu siêu vào buổi tối. Tuy nhiên, tùy trường hợp với lý do khác nhau, một số gia đình có thể mời nhà sư đến cầu siêu ban ngày. Với đặc thù của cộng đồng người Việt, nếu gia chủ mời nhà sư đến cầu siêu ban ngày, thì người tham dự chỉ có họ hàng và người thân. Theo

truyền thống, gia đình người mất sẽ mời 4 nhà sư đến cầu siêu, mỗi lần nhà sư sẽ dâng lễ 4 lần. Sau khi nhà sư cầu siêu xong, bước tiếp theo là việc dâng phần phước cho người mất (Ụ thị suôn kụ sôn) bằng cách trao áo cà sa cho nhà sư (Băng sụ kun) và dâng tiền bạc cho nhà sư. Cuối cùng, chủ tang sẽ vẩy nước cầu siêu cho vong linh người đã khuất là kết thúc lễ cầu siêu trong mỗi đêm. Trong lễ cầu siêu ngày nay thường có người dẫn chương trình làm lễ giới thiệu bằng tiếng Việt và tiếng Thái, sau đó nhà sư sẽ cầu siêu bằng tiếng Thái, khách tham dự tang lễ sẽ chấp tay và nói theo lời cầu siêu dẫn của nhà sư.

Trong lễ cầu siêu, chủ tang thông thường phải tổ chức một bữa cơm phục vụ cho khách đến viếng và trong mỗi đám tang của người Việt đều có sự giúp đỡ của Ban phụ nữ trong cùng khu vực tổ chức nấu ăn, hoặc đặt từ các nhà hàng. Ngoài Ban phụ nữ giúp đỡ nấu nướng, còn có Ban Hiếu đến phục vụ giúp đỡ gia chủ như: sắp xếp bàn ghế cho khách, tiếp khách... Hiện nay, cuộc sống hiện đại đã thay đổi nhiều, một số gia chủ có thể thuê những nhà hàng, quán ăn trong khu vực nấu riêng phục vụ khách đến viếng người thân qua đời. Ví dụ: chủ tang thuê một quán Khuổi chấp (Một món ăn Trung Hoa nổi tiếng ở Thái Lan) một đêm khoảng 10.000 бат (khoảng 10 triệu đồng Việt Nam) phục vụ khách. Trước đây, món ăn trong đám tang chỉ dành riêng cho những người trong Ban Hiếu đến giúp đỡ gia chủ và món ăn đơn giản chỉ có cháo và trà¹⁴, khách chỉ đến viếng rồi về. Hiện nay, trong đám tang của người Việt tại Udonthani đều có bữa ăn phục vụ cho khách và ít nhất phải có ba món, như: Khuổi chấp, Xôm tầm (nộm đu đủ món ăn nổi tiếng của Thái Lan), gà nướng, cháo, bánh đúc, bánh bao, chè Thái, v.v...

Trang phục, ngôn ngữ sử dụng trong tang lễ

Trang phục trong tang ma cũng là một sự khác biệt rõ ràng giữa văn hóa Việt Nam và Thái Lan, người Việt ở Udonthani vẫn giữ được trang phục tang ma truyền thống. Trước đây, con cháu người mất cần phải mặc áo trắng bằng vải xô (tang ma người Thái Lan thường mặc áo đen) và đội khăn tang (con trai và con gái đội khăn trắng cuốn tròn; cháu, con rể và con dâu đội khăn trắng; chất đội khăn vàng; chót đội khăn đỏ) trong suốt thời gian tổ chức đám tang cả ban ngày lẫn ban đêm¹⁵. Hiện nay, thế hệ con cháu người Việt vẫn giữ được trang phục

tang ma truyền thống, nhưng chỉ mặc đồ tang trong thời gian làm lễ. Trong đám tang của người Việt ở Udonthani cũng không có đội kèn trống phục vụ như ở các đám tang ở trong nước¹⁶, nhưng một số đám tang, gia chủ có thể thuê một đội nhạc của nhà trường làm nhạc lễ trình diễn âm nhạc trong tang ma Thái Lan như cử nhạc *Tho ra ni căn seng* - một loại nhạc đám tang truyền thống của người Thái Lan.

Hiện nay, biểu hiện văn hoá của người Việt trong đám tang dễ nhận ra nhất là trên các biển cáo phó. Thông thường, biển cáo phó được viết bằng hai thứ tiếng là tiếng Việt và tiếng Thái với nội dung chủ yếu về: Chương trình lễ tang mỗi ngày, ngày tháng năm sinh, quê quán của người chết, tên các chủ lễ cầu siêu trong mỗi đêm, thông tin về lễ cầu siêu, thời gian chuyển cữu và hoả táng hoặc mai táng, v.v... Ngoài biển cáo phó, vòng hoa viếng đám tang cũng được viết bằng tiếng Việt. Tuy nhiên, hiện nay, nhiều đám tang các vòng hoa viết bằng ngôn ngữ Việt vắng dần, mà thay bằng viết chữ Thái bởi người Việt thế hệ mới có ít người đọc và hiểu được tiếng Việt.

Một nét đặc trưng của tang ma người Việt tỉnh Udonthani là việc làm chủ trì lễ cầu siêu, thông thường, mỗi đêm tổ chức lễ cầu siêu cần phải có chủ lễ để chịu trách nhiệm tất cả chi phí, như: áo cà sa, tiền lễ dâng cho nhà sư, chi phí cho bữa ăn, v.v... Có thể các Hội trong cộng đồng người Việt thường làm chủ lễ cầu siêu. Ví dụ: Hội Người Việt Nam tỉnh Udonthani, Hội Doanh nhân người Việt Nam tỉnh Udonthani, Ban Quản lý Khu di tích Chủ tịch Hồ Chí Minh, Hội Người cao tuổi, Hội Xe đạp sức khoẻ Udonthani 1997; Hội Share Mittraphap (Hữu nghị), Hội Share We Like, v.v... Ngoài việc làm chủ lễ cầu siêu ra, đám tang của người Việt Nam còn có việc từ thiện. Các hội của người Việt luôn quan tâm đến các sinh hoạt cộng đồng của người Việt và làm từ thiện đối với cả người Việt và người Thái, thông thường khi gia chủ có người mất, các hội sẽ gửi vòng hoa đến phúng viếng và ủng hộ tiền cho chủ tang tùy theo từng đám, về cơ bản mỗi hội thường ủng hộ tiền khoảng 2.000 Bath¹⁷ cho chủ tang.

Nghi lễ hoả táng, địa táng

Sau hoàn thành lễ cầu siêu đêm cuối cùng, ngày hôm sau chủ tang sẽ tiến hành nghi lễ địa táng hoặc hoả táng. Người Việt ở Udonthani

chủ yếu vẫn nghiêng về chọn cách chôn (địa táng) theo phong tục truyền thống¹⁸. Cộng đồng người Việt ở Udonthani thường không coi trọng xem thời gian hỏa táng (hay chôn cất) mà các nghi lễ chủ yếu được tiến hành vào thời gian từ 13-14 giờ hàng ngày, và những người đến tham dự thường đến khu tổ chức tang lễ (nhà chùa trước 13 giờ). Hiện nay, ngày càng nhiều gia đình người Việt Nam có người thân qua đời chọn cách hỏa táng theo phong tục của người Thái (khoảng 60% gia đình chọn hình thức địa táng và 40% chọn hình thức hỏa táng). Việc lựa chọn cách địa táng hoặc hỏa táng phụ thuộc vào nguyện vọng của người mất đã thông báo cho con cháu biết trước khi qua đời. Tuy nhiên, dù địa táng hay hỏa táng đều phải tiến hành theo phong tục Phật giáo của người Thái, đặc biệt là việc mời nhà sư đến tụng kinh trước khi làm lễ. Nguyên nhân này có thể do người Việt Nam đã sinh sống ở Thái Lan trong một thời gian dài nên họ tin tưởng rằng, việc mời nhà sư đến tụng kinh sẽ giúp cho người chết sẽ được siêu thoát sớm. Đây cũng là một trong những sự giao thoa văn hóa trong nghi lễ tang ma của người Việt Nam và người Thái Lan hiện nay.

Nghi lễ hỏa táng thường tổ chức tại nhà chùa với các bước tiến hành gồm: đưa thi thể lên nhà chùa, mời nhà sư đến tụng kinh, dâng bữa cơm trưa cho nhà sư (nhà sư Thái phải dùng bữa cơm kết thúc trước 12 giờ), phục vụ bữa cơm trưa cho khách, nhà sư cầu kinh cho người mất (thông thường phải có 10 nhà sư). Tiếp theo khi tổ chức tang lễ, chủ tang lễ sẽ phát biểu cảm ơn nhưng người trong cộng đồng đã đến tham dự và cảm ơn các tổ chức người Việt trong cộng đồng đã giúp đỡ tổ chức lễ tang, sau đó đọc diếu văn về người mất và đứng mặc niệm; Tiếp theo là nghi lễ dâng áo cà sa cho nhà sư, khách tham dự lễ tang sẽ lần lượt đặt hoa *Chăn* trên khay và tiếp theo làm nghi lễ hỏa táng. Ngày hôm sau hỏa táng, chủ tang sẽ đến chùa để lấy hài cốt (Āt Thī) để chuẩn bị cất giữ (thông thường làm 2 phần) một bình đựng cốt cất giữ tại nhà chùa hoặc nghĩa trang và phần còn lại sẽ đem thả trôi sông (Loi Āng Khan) với niềm tin là sẽ làm cho linh hồn của người mất yên bình.

Nghi lễ địa táng, người Việt Nam ở Udonthani thường chôn luôn một lần vĩnh viễn mà không bốc mộ (cải táng) như văn hóa truyền

thống ở Việt Nam trước đây. Theo truyền thống của Thái Lan, người Việt Nam ở Udonthani sẽ tránh không chôn người mất vào ngày Phật (mỗi tuần có một ngày Phật vào thứ Tư) bởi nhà sư phải hoạt động Phật giáo trong nhà chùa và không đi tụng kinh ngoài nhà chùa. Nghi lễ địa táng cũng được tổ chức tương tự như nghi lễ hỏa táng, chỉ khác là trước khi đưa xác người mất đến nghĩa địa mai táng, các nhà sư phải đưa rước linh cữu đi vòng đài hỏa táng 3 vòng theo ý nghĩa của Phật giáo, và trên đường đi làm lễ mai táng sẽ có 4 nhà sư cùng đi tụng kinh đến nghĩa địa.

Việc chôn cất người mất hiện nay thường tổ chức tại nghĩa trang Phôn Ngam (trước năm 2000, cộng đồng người Việt Nam tỉnh Udonthani chưa có nghĩa trang riêng, nên họ tổ chức các bước tại nhà chùa mà có khu vực địa táng) với các bước tiến hành gồm: đọc điều vãn người mất (cả tiếng Thái lẫn tiếng Việt), công bố những Hội đã ủng hộ tiền cho gia đình người mất, chủ tang phát biểu cảm ơn khách. Tiếp theo là việc hạ huyệt, từ việc hạ huyệt tất cả các trình tự sẽ làm các bước theo chỉ dẫn của thầy cúng. Sau khi hạ huyệt xong, gia đình, họ hàng, người thân và khách thường vút tiền bạc xuống mộ với lời chúc đi đường may mắn. Trung bình mỗi buổi tổ chức tang lễ hỏa táng hay địa táng hiện nay có khoảng 100-200 người tham gia. Thông thường, trong ngày mai táng, chỉ có họ hàng người thân tham dự vì phần lớn ban ngày mọi người đều bận việc làm, vì thế trong cộng đồng thường đến phúng viếng chia buồn tại gia đình có người mất vào các buổi tối sau giờ làm việc, mỗi lần đến viếng số tiền phúng viếng trung bình khoảng 500 Bath (trị giá khoảng 350 nghìn đồng), những gia đình nào viếng vòng hoa sẽ không cần phúng viếng tiền. Sau khi mai táng xong, chủ tang thường mời nhà sư về nhà cầu kinh một lần nữa vào buổi tối và tổ chức một bữa cơm cảm ơn. Nhìn chung, các đám tang của người Việt ở Udonthani hiện nay, dù diễn ra dưới hình thức hỏa táng hay địa táng cũng chủ yếu tổ chức tang lễ tại nhà chùa.

Cúng giỗ

Sau khi việc mai táng xong, gia đình người mất thường cúng hàng ngày trong tuần đầu bởi họ tin rằng linh hồn vẫn chưa siêu thoát. Trước đây, người Việt Nam ở Udonthani vẫn để tang 3 năm như

phong tục ở Việt Nam. Tuy nhiên, ngày nay người Việt Nam chỉ để tang 49 ngày¹⁹. Trong vòng 49 ngày sau khi mai táng, người Việt Nam có phong tục kiêng không tổ chức đám cưới, đám hỏi và không tham dự liên hoan. Tuy nhiên, nếu thời gian để tang trùng với Tết, một số gia đình sẽ đoạn tang trước Tết bởi họ không muốn nỗi buồn ở với họ đến năm sau. Sau để tang 49 ngày, gia đình người mất sẽ đoạn tang bằng lễ cúng 49 ngày, chủ nhà thường mặc màu đỏ để lấy may mắn và mời họ hàng người thân đến nhà dùng bữa. Sau 49 ngày hết tang, người Việt tổ chức cúng giỗ 100 ngày, cúng giỗ đầu và cúng giỗ hàng năm cho người mất. Cũng theo truyền thống, gia đình nào cũng cố gắng tập trung người thân đông đủ trong ngày giỗ, ai ở xa cũng phải về cúng và gặp gỡ mọi người trong gia đình, còn người nào không thể về được, họ thường đến nhà chùa làm phúc cho người mất. Trong buổi sáng của ngày giỗ, gia đình thường đến chùa làm phúc như dâng bữa sáng cho nhà sư và sau đó ra mộ cúng, sau khi cúng xong trở về nhà và chuẩn bị các đồ cúng lễ, như: gà luộc, cơm, rau xào, các loại xôi, trà, v.v... Thông thường, các gia đình sẽ cúng vào ban ngày.

3. Một số nhận xét

Đến nay trải qua nhiều thế hệ, mặc dù người Việt Nam ở tỉnh Udonthani vẫn cố gắng giữ gìn và bảo lưu văn hoá truyền thống nói chung và văn hoá tang ma nói riêng, đặc biệt là ở các thế hệ Việt kiều thứ nhất và thứ hai, nhưng nhiều nét văn hoá trong phong tục tang ma truyền thống của người Việt Nam đã bị ảnh hưởng từ văn hóa người Thái Lan, đặc biệt là những nghi lễ Phật giáo của người Thái Lan, như: Lễ cầu siêu, dâng áo cà sa cho nhà sư, mời nhà sư về nhà tụng kinh, v.v..., Trong nghi lễ tang ma của người Việt Nam ở Thái Lan ngày nay, vai trò của nhà chùa và nhà sư trong đám tang là việc không thể thiếu được trong các bước tiến hành nghi lễ tang ma.

Ngoài phong tục trong nghi lễ tang ma đã biến đổi, hình thức tổ chức tang ma của người Việt Nam ở Udonthani cũng có nhiều thay đổi. Trước đây, người Việt thường tổ chức tang ma ở nhà, bởi vì khả năng kinh tế hạn chế, nhưng ngày nay, nhiều gia đình có điều kiện kinh tế khá giả nên chủ yếu tổ chức tang ma ở chùa hoặc ở Quỹ tài trợ, sau đó mới chuyển ra nghĩa trang để làm lễ mai táng. Một lý do nữa là

nhà chật nên tổ chức tại chùa sẽ thuận tiện trong việc tiếp đón khách. Mỗi lần tổ chức đám tang ở chùa hoặc ở Quỹ tài trợ có chi phí hơn 100.000 Bath²⁰. Bên cạnh đó, ngôn ngữ sử dụng trong đám ma của người Việt Nam ở tỉnh Udonthani đang gặp thách thức lớn bởi xu hướng sử dụng tiếng Thái trong đám ma người Việt Nam ngày càng nhiều hơn vì người Việt Nam thế hệ mới không biết tiếng Việt. Điều này thể hiện rõ qua việc đọc điều văn đám tang và trên vòng hoa càng ngày xuất hiện chữ Thái càng nhiều. Qua những trình bày về nghi lễ tang ma của người Việt tại Udonthani có thể khẳng định, sự hội nhập văn hoá của người Việt vào văn hoá bản địa sẽ càng sâu rộng, việc sử dụng tiếng Việt trong tang lễ ngày càng ít xuất hiện, các hình thức hoá táng theo nghi lễ của người Thái ngày càng phổ biến hơn...

Tìm hiểu một số nét về nghi lễ tang ma của người Việt cho thấy sự hội nhập văn hóa nói chung của cộng đồng người Việt ở Udonthani nói riêng và Thái Lan nói chung vào xã hội Thái Lan đang ngày càng nhanh chóng. Hiện nay, các thế hệ Việt kiều có tâm huyết với văn hoá Việt đều có những tâm tư nguyện vọng gìn giữ văn hóa Việt Nam truyền thống, do đó để đáp ứng nguyện vọng của Việt kiều cùng với chủ trương của Chính phủ Việt Nam là giữ gìn bản sắc văn hoá và quảng bá văn hoá Việt Nam ra thế giới, chúng tôi đưa ra một số gợi ý khuyến nghị sau:

Nhà nước, Chính phủ Việt Nam cần quan tâm hơn nữa đến đời sống văn hoá của cộng đồng người Việt Nam ở Udonthani nói riêng và Việt kiều Thái Lan nói chung. Cần có những hoạt động thiết thực đối với Kiều bào trong các hoạt động văn hoá, các vấn đề phối hợp tổ chức các sự kiện, các vấn đề có liên quan đến giấy tờ công việc như: đầu tư kinh doanh giữa hai nước.

Cần tăng phối hợp với Chính phủ Thái Lan, tạo điều kiện giúp đỡ cho Việt kiều xây dựng những công trình mang dấu ấn văn hóa Việt Nam trên đất Thái (ví dụ: mô hình chùa Một Cột đã được xây dựng tại Khỏn Khền, Bảo tàng Hồ Chí Minh tại tỉnh Nakhon Phanôm, Udonthani, và Phi Chít...). Thúc đẩy các chính sách ưu tiên giảng dạy và học tập tiếng Việt cho cộng đồng, ưu tiên dành một số học bổng cho một số Việt kiều Thái Lan thế hệ thứ ba trở đi sang Việt Nam học

tiếng Việt, học các chuyên ngành Việt Nam, học kết hợp với tìm hiểu nghiên cứu về ngôn ngữ văn hóa Việt Nam.

Ủy ban người Việt Nam ở nước ngoài, Đại sứ quán, Lãnh sự quán Việt Nam tại Thái Lan nên thường xuyên liên lạc, trao đổi định kỳ với các Hội người Việt Nam tại các tỉnh, để nắm bắt được tâm tư nguyện vọng, lắng nghe những ý kiến đóng góp của Việt kiều trong việc bảo lưu giữ gìn văn hoá và đóng góp về công cuộc phát triển đất nước. Hàng năm, Chính phủ Việt Nam nên mời thêm nhiều Việt kiều Thái Lan thuộc các thế hệ khác nhau về thăm quê hương trong các ngày lễ lớn của đất nước, nhằm tuyên truyền văn hoá, tuyên truyền chủ quyền biển đảo, khơi dậy niềm tự hào quê hương đất nước và thúc đẩy, phát huy nguồn lực của cộng đồng trong việc thúc đẩy phát triển quan hệ Việt Nam - Thái Lan ngày càng đi vào hiệu quả hơn./.

CHÚ THÍCH:

- 1 Làng Noong Bua ở cạnh hồ Noong Bua, cách trung tâm thành phố Udonthani khoảng 3 km.
- 2 Làng Noong Ôn, cách trung tâm thành phố Udonthani khoảng 12 km.
- 3 Đặng Thúc Hứa là một nhà cách mạng tham gia Hội Duy Tân và phong trào Đông Du, sau được cụ Phan Bội Châu cử sang Xiêm thực hiện kế hoạch xây dựng cơ sở cách mạng hỗ trợ các nhà yêu nước từ Việt Nam qua Xiêm sang Trung Hoa tìm đường cứu nước, cũng như giúp đỡ phong trào cách mạng trong nước một cách lâu dài.
- 4 <https://www.bqllang.gov.vn/danh-sach-khach-vieng.html?id=2892:bac-ho-voi-cong-tac-tuyen-truyen-cach-mang-thoi-ky-hoat-dong-o-thai-lan-1928-1929> (truy cập ngày 10/8/2020)
- 5 Burutphat, Kachatpay (1978), *The Vietnamese Refugees*, Duang Kamol Publication, Bangkok. (ขจัดภัย บุษพัฒน์ (2521), *ญวนอพยพ*, สำนักพิมพ์ดวงกมล, กรุงเทพฯ.)- p10.
- 6 Pridi Banomyong là Thủ tướng thứ 7 của Vương quốc Thái Lan, ông đảm nhiệm chức vụ này từ ngày 24/3/1946 đến 23/8/1946. Chính phủ Pridi Banomyong là chính phủ dân sự, có chính sách ngoại giao là sống hòa bình với các nước láng giềng và ủng hộ việc chiến đấu giành tự do của nước láng giềng và các nước ở châu Á bị đế quốc xâm lược.
- 7 Thống chế Plaek Phibunsongkhram vốn là Thủ tướng thứ 3 của Vương quốc Thái Lan. Ông đảm nhiệm chức vụ này lâu dài nhất trong lịch sử

Thái Lan với chức vụ Thủ tướng từ ngày 16/12/1938 đến 1/8/1944 và từ ngày 8/4/1948 đến 16/9/1957. Chính phủ của Thống chế Plaek Phibunsongkhram là chính phủ quân sự nhắm vào mục tiêu chủ nghĩa dân tộc, giữ gìn an ninh quốc gia, đứng về phía Mỹ tiến hành chính sách ngăn chặn ảnh hưởng của Cộng sản trong khu vực Đông Nam Á.

- 8 Ban Hiếu là một ban đặt dưới sự quản lý của Hội người Việt Nam tỉnh Udonthani được tổ chức nhằm phục vụ kiều bào trong đám ma và những nghi lễ làm phúc theo nghi lễ Phật giáo.
- 9 Quỹ tài trợ (Mu La Nị Thị) là nơi dịch vụ thường xuyên tổ chức tang ma của người dân tỉnh Udonthani. Quỹ tài trợ được thành lập do người Hoa nhằm giúp đỡ và dịch vụ xã hội.
- 10 Hiện nay, bàn ghế và nhà bạt có cơ quan thành phố Udonthani phục vụ miễn phí.
- 11 Đồ cúng trong đám tang của người Việt Nam ở Udonthani thường có bát com, quả trứng, mâm hoa quả, mâm canh, v.v...
- 12 Line (application) là một phần mềm nhắn tin nhanh trong điện thoại đang phổ biến ở Thái Lan. Năm 2015, Thái Lan có người sử dụng Line đứng thứ hai trên thế giới với tổng số 33 triệu người (83% của người sử dụng internet qua điện thoại ở Thái Lan).
- 13 Phỏng vấn ông Trần Minh Chung, 58 tuổi, Chủ tịch Hội Xe đạp sức khỏe Udonthani 1997 tại tỉnh Udonthani, ngày 20 tháng 11 năm 2017.
- 14 Ông Trần Mạnh Hồng, 87 tuổi, Chủ tịch Hội người cao tuổi tỉnh Udonthani, tại tỉnh Udonthani, ngày 29 tháng 4 năm 2015.
- 15 Bà Lê Thị Tuyết Thế, 68 tuổi, ủy viên Ban Quản lý Khu di tích Chủ tịch Hồ Chí Minh tỉnh Udonthani, tại tỉnh Udonthani, ngày 17 tháng 4 năm 2015.
- 16 Nguyễn Hồng Quang (2012), “Nghi lễ tang ma của Cộng đồng người Việt ở tỉnh Sakon Nakhon, Thái Lan”, *Tạp chí Nghiên cứu Đông Nam Á*, số (11), tr. 76.
- 17 Phỏng vấn ông Trần Minh Chung, 58 tuổi, Chủ tịch Hội Xe đạp sức khỏe Udonthani 1997 tại tỉnh Udonthani, ngày 20 tháng 11 năm 2017.
- 18 Ông Trần Mạnh Hồng, 87 tuổi, Chủ tịch Hội Người cao tuổi tỉnh Udonthani, tại tỉnh Udonthani, ngày 29 tháng 4 năm 2015.
- 19 Bà Nguyễn Thị Nhung, 79 tuổi, tại tỉnh Udonthani, ngày 29 tháng 4 năm 2015.
- 20 Phỏng vấn ông Trần Minh Chung, 58 tuổi, chủ tịch Hội xe đạp sức khỏe Udonthani 1997 tại tỉnh Udonthani, ngày 20 tháng 11 năm 2017.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Nguyễn Tương Lai (2016), *Văn hóa Thái Lan*, Nxb. Đại học Quốc gia, Hà Nội.
2. Nguyễn Quốc Lộc (2006), *Người Việt ở Thái Lan - Campuchia - Lào*, Nxb. Văn nghệ, Tp. Hồ Chí Minh.
3. Amnuayngernta, Pisit (2016), “Quá trình hình thành và phát triển của cộng đồng người Việt Nam định cư ở tỉnh Udonthani (Thái Lan)”, *Tạp chí Khoa học Xã hội và Nhân văn*, tập 2, số (1), tr. 48-57.
4. Amnuayngernta, Pisit (2016), “Một số đặc điểm về kinh tế - văn hóa của cộng đồng người Việt định cư ở tỉnh Udonthani (Thái Lan)”, *Tạp chí Nghiên cứu Đông Nam Á*, số (12), tr. 22-29.
5. Nguyễn Hồng Quang (2011), “Quá trình bảo lưu và hội nhập văn hóa của cộng đồng người Việt ở Đông Bắc Thái Lan”, *Tạp chí Nghiên cứu Đông Nam Á*, số (5), tr. 41-48.
6. Nguyễn Hồng Quang (2020), *Đời sống văn hóa tinh thần của cộng đồng người Việt ở Đông Bắc Thái Lan*, Nxb. Công an nhân dân, Hà Nội, 222 tr.
7. Trịnh Diệu Thìn, Thanyathip Sripa (2006), *Việt kiều Thái Lan trong mối quan hệ Thái Lan - Việt Nam*, Nxb. Khoa học xã hội, Hà Nội.
8. Burutphat, Kachatpay (1978), *The Vietnamese Refugees*, Duang Kamol Publication, Bangkok. (ขจัดภัย บุรุษพัฒน์ (2521), *ญวนอพยพ*, สำนักพิมพ์ดวงกมล, กรุงเทพฯ.)
9. Ansuchote, Chan (1960), *The Vietnamese Refugees in Thailand: A Case study in Decision - Making*, M.A. Thesis, Thammasat University, Bangkok.
10. Atnak, Phol (2000), *Way of life of Thai-Vietnamese in Mukdahan Municipality, Mukdahan province*, Master thesis of Arts, Department of Thai Studies, Mahasarakham University. (พล อัฐนาค (2543), *วิถีชีวิตคนไทยเชื้อสายเวียดนามในเขตเทศบาลเมืองมุกดาหาร*, วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, มหาสารคาม.)

Astract**RESEARCH ON ACCULTURATION IN FUNERAL RITES OF
THE VIETNAMESE COMMUNITY IN UDONTHANI
PROVINCE, THAILAND****Nguyen Hong Quang***Institute of Southeast Asia Studies, VASS***Pisit Amnuayngerntra***Dept. of Linguistic, Kasetsat University, Thailand*

The article indicates an overview of the Vietnamese community in Udonthani province, Thailand, the culture, economy, and the role of the Vietnamese community in Udonthani province in the relationship between Vietnam and Thailand. Analysis of funeral customs, the process of reservation and integration, indigenous cultural influences in funeral rites, such as the form of the ritual organization, the preparation for the funeral, the ritual of praying for the salvation of the soul, the costumes and language, worship and offerings after the funeral. Next, the article shows some assessment of the culture in the funeral rites of the Vietnamese in Udonthani at present. Finally, it proposes some suggestions in order to come up with the most appropriate policy for Vietnamese overseas in Thailand in preserving cultural preservation.

Keywords: Funeral rites; Vietnamese overseas; Thailand; Udonthani.